

МОДЕЛІ УПРАВЛІННЯ РОЗВИТКОМ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ ТА ОСНОВНІ ПІДХОДИ ДО ЇХ РЕАЛІЗАЦІЇ

Наукові праці МАУП, 2015, вип. 44(1), с. 236–240

Розглянуто моделі управління розвитком національної економіки, їх основні складові, принципи та особливості їх формування.

З метою забезпечення сталого розвитку національної економіки в контексті впливу глобальних явищ і процесів необхідною є розробка системи підходів щодо дослідження параметрів національної економіки та її структурних і функціональних складових в умовах впливу зовнішніх процесів, їх прикладне використання, що має узгоджуватися з комплексом управлінських рішень у цій сфері.

Зважаючи на вплив процесів зовнішнього походження на економіку держави, важливим є визначення ключових ознак процесу управління її розвитком. Воно повинно враховувати основні показники держави та, крім того, характеристики глобальних процесів, що мають відношення до України.

Подібні засади доцільно визначати в межах моделей управління. Зазначимо, що нині управління не визначається чіткою приналежністю до конкретної моделі. Залежно від особливостей розвитку ситуації процес управління може визначатися вагомими варіаціями. Така ситуація не формує позитивного впливу на забезпечення сталого розвитку національної економіки та її основні показники. Крім того, це несприятливо впливає на макроекономічну ситуацію в державі, зважаючи на те, що наслідки управління напряду впливають на базові показники розвитку.

Водночас у зовнішньому вимірі ситуація є не набагато кращою. Глобальні організації не виконують функцію регулювання впливу

і прояву зовнішніх процесів у межах території держави. Здебільшого вони стикаються з комплексом проблем, які потребують певного часу для свого вирішення. У цій ситуації держава сама повинна дбати і піклуватися про власний розвиток щодо взаємодій із зовнішніми процесами.

Таким чином, недоліки у сфері управління стосуються як держав, так і глобальних організацій. У цьому відношенні відзначимо, що саме держави відчувають від подібної ситуації найбільший негатив, оскільки вона може призвести до зменшення їх ролі і значення.

Однак, на думку Я. Корнаї, для поточного періоду характерна ситуація, коли держава часто виявляє надмірну активність, якщо для цього немає достатніх підстав, та є пасивною у сферах, які потребують постійного або тимчасового державного втручання. На основі цієї позиції увага акцентується на пасивності держави у важливих питаннях, які часом становлять національний пріоритет. До таких належить і формування підходів до управління в межах внутрішніх систем.

Для держави у ситуації, що склалася, важливою є чітка позиція як щодо власного розвитку, так і щодо підходів і пріоритетів до можливостей управління процесами. Розглядаючи державні стратегії в епоху глобальних змін, зазначається про те, що “дієздатність держави залежить не тільки від переваг, які надаються глобалізацією; ще більше вона залежить від того, як держави самі визначають

себе в поточній силовій метагрі” [1, 233]. З огляду на це, можливо припустити, що пріоритетну роль відіграє саме позиція держави та її ставлення до того, яке її місце і значення у глобальних процесах. Можливо провести аналогію і щодо засад управління власним розвитком — від позиції держави значною мірою залежить успішність заходів.

Визначаючи особливості моделей управління розвитком, зазначимо, що модель передбачає теоретизовану систему, яка за своїм змістом найбільш повно відображає дійсність у межах конкретної сфери. Незважаючи на свій теоретичний зміст, вона повинна орієнтуватися на реальні можливості. Зважаючи на існування управлінського принципу, модель має передбачати систему заходів управління (засади, механізми, стратегія тощо). Подібні заходи повинні визначатися реалістичними рисами та бути можливими до свого впровадження і використання.

Управлінські дії в межах моделей реалізуються на основі конкретних принципів, одним із яких є системність. Це повинно стосуватися не тільки питань впливів і взаємодій, а й інших проблем менеджменту конкретних процесів. Системність передбачає врахування й охоплення управлінськими діями всього комплексу об'єктів, щодо яких здійснюються управлінські заходи. Крім того, заходи управління повинні бути системними за своїм походженням і визначатися холистичним спрямуванням.

Принцип “мінімум ресурсів — максимум ефективного управління”. В межах поточного етапу розвитку відчувається нестача певного виду ресурсів, що властиво значній кількості держав світу. За цих умов необхідним є формування таких підходів до їх використання, які б давали змогу досягти найбільшого ефекту. За умови дотримання цього принципу досягатиметься ефективність управління та економія ресурсів.

Принцип оперативності. Враховуючи значні динамічні характеристики зміни ситуації, важливо, щоб управлінські дії відповідали цим процесам. Зволікання стосовно реалізації заходів може призвести до втрати можливості врегулювати ситуацію.

Принцип адресності. Необхідно, щоб управлінські дії визначалися чітким адресним спрямуванням — були спрямовані на конкретний об'єкт впливу. Спрямованість може стосуватися як загальної ситуації в межах держави, так і щодо її окремих аспектів (у межах систем, регіонів).

Принцип керованості. Важливо, щоб управлінські дії визначалися керованістю і були повністю підпорядкованими керівним впливам. Якщо суб'єкт управління генерує конкретний вплив, то дії повинні бути чітко в його контексті.

У контексті формування підходів до управління доцільним є аналіз особливостей розвитку глобальної системи. Згідно з думкою І. К. Бистрякова [2], якщо підходити до глобальної економіки як метапростору, вона є сукупністю ієрархічних супідрядних систем. Подібний підхід і розуміння особливостей функціонування глобальних процесів можливо використати і стосовно засад управління розвитком. Основною сферою розгортання управлінських функцій держави і зовнішніх впливів є національна економіка як субпідрядна система.

Моделі визначаються на основі врахування таких принципів: поведінка зовнішнього впливу, роль і значення держави у процесі взаємодії (вона є пасивна чи активна), загальна ситуація щодо можливостей управління.

Кожна з моделей передбачає наявність таких складових: “національна економіка” (до складу якої належать її системи) в територіальному вимірі, “зовнішні глобальні впливи” (фінансові, економічні, соціальні, екологічні та ін.), “управлінські функції держави” (які конкретизуються в межах інструментів) [3]. Між цими складовими спостерігається тісний зв'язок, який може визначатися двосторонніми контактами.

Управління розвитком національної економіки розглядається як елемент структурно-компліментарного підходу забезпечення ендогенного функціонування. Його зміст полягає в тому, що забезпечення сталого розвитку національної економіки в контексті впливу глобальних процесів досягається на основі реалізації системи заходів із визначення ба-

зових векторів дії, стратегічних пріоритетів та інструментів регулювання. Таким чином, підхід передбачає врахування двох елементів – визначення параметрів впливів та засад управління (в межах стратегічних пріоритетів та інструментів регулювання), що доповнюють один одного.

Модель I. Глобальна експансія. Має місце у випадку, коли зовнішні впливи здійснюють агресивну політику щодо національної економіки. Взаємодія у цьому випадку має переважно односторонній характер. Подібний сценарій розвитку подій, з огляду на вагому усталеність тенденцій, формувався роками. Глобальні процеси значною мірою акумулювалися в межах держави і мають достатньо можливостей для подальшого розвитку. За умови своєї ефективності подібна ситуація може призвести до тотального включення держави до глобальних процесів.

Враховуючи зазначене, можливості управління є досить обмеженими. Одним із шляхів вирішення ситуації та відстоювання державних інтересів є впровадження і використання системних заходів, спрямованих на охоплення всього спектра зовнішніх впливів, що локалізуються в державі. Це, у свою чергу, потребує вагомих змін у законодавчому, адміністративному та регуляторному напрямках.

Як відповідь на зовнішні виклики модель за своїм характером є агресивною і спрямована на системне вирішення та управління можливими ризиками і загрозами. Для використання подібної моделі необхідна чітка і цілеспрямована позиція уряду, функціональна і галузева узгодженість дій та вагоме ресурсне забезпечення. За наявності цих передумов держава отримає можливості управління взаємодією. Недоліком моделі є надмірне використання адміністративних методів, які часом можуть не визначатися вагомим дотриманням ліберальних принципів.

Модель II. Сегментарні впливи. Зовнішні процеси не впливають так істотно, як у межах попередньої моделі, а він є переважно вибіркоким. За умови реалізації такого сценарію національна економіка також стикається з істотним пресингом, однак він може зачіпати окремі складові національної економіки або

простору держави. Це можуть бути впливи щодо фінансової, економічної, соціальної або екологічної системи.

Зважаючи на вибіркоким вплив, можливості управління є більш широкими на відміну від попередньої моделі. Здебільшого заходи щодо управління мають точковий, локальний характер і спрямовані на коригування ситуації в межах окремих складових національної економіки.

Модель за своїм змістом є більш лояльною до можливостей впливу на глобальні процеси, враховуючи не тотальний характер їхньої дії. За умови реалізації сценарію розвитку подій відповідно до цієї моделі, ресурсне забезпечення може і не визначатися вагомими значеннями. Одним із недоліків моделі є її відносна автономність щодо решти напрямів, які не перебувають у сфері вагomeго впливу глобальних процесів.

Модель III. Глобальне партнерство. Взаємодія є двосторонньою. Зовнішні впливи під час діяльності в межах території держави не визначаються надмірною агресивністю поведінки. Партнерські відносини встановлені між зовнішніми впливами і внутрішнім простором. Тут наявне явище збалансованості внутрішніх і зовнішніх інтересів, коли реалізація одних не доводить до збитків інших.

Однак у реальному вимірі розвиток подій у межах такої моделі є певною мірою теоретичним. Це пояснюється тим, що зовнішні впливи, коли потрапляють до території держави, як правило, не надто переймаються внутрішніми інтересами країни-реципієнта. Основною є реалізація власного комплексу інтересів. Управління взаємодією проходить у звичайному режимі без термінового залучення додаткових ресурсів. За умови реалізації подібної моделі держава використовує ординарні механізми впливу і регулювання. Необхідно слідкувати, щоб на фоні партнерських відносин акценти співпраці не спрямовувалися у бік можливих ризиків, що можуть виникати з часом. У цьому випадку важливим є дотримання балансу щодо внутрішніх (держави) і зовнішніх інтересів.

Модель IV. Селективна (варіативна) підтримка. Взаємодія визначається наяв-

ністю державної системи, яка функціонує на основі принципу вибіркової присутності. Держава обирає окремі напрями, до яких направляє необхідні засоби. На основі цього тільки окремі сфери відчують вплив подібних державних дій, а решта перебуває у режимі звичайного функціонування.

Система управління підпорядкована основним напрямкам державних інтересів. Модель передбачає варіативну підтримку таких взаємодій. Для цього можливе використання поточних ресурсів, що дасть змогу нормалізувати ситуацію. За умови реалізації сценарію необхідний постійний загальний моніторинг усіх можливостей розвитку зовнішніх впливів, оскільки вибіркова державна підтримка в межах однієї сфери може відбуватися на фоні її відсутності в інших.

Модель V. Державні пріоритети. Зовнішні впливи при потраплянні до території держави, незважаючи на наявний потенціал, зустрічаються із чіткою системою державного управління, що здатна протистояти будь-якому впливові.

За умови реалізації моделі зовнішні впливи негативного спрямування ще до перетину державного кордону будуть більш вираженіше аналізувати свої можливості розкриття потенціалу в межах території держави. Незважаючи на весь комплекс наявних впливів та їхній потенціал, пріоритетними є державні

інтереси. Державна політика у цьому напрямі спрямована на директивне відстоювання внутрішніх інтересів. Держава у цьому відношенні виступає в ролі ініціатора формування підходів до управління взаємодіями.

У межах пропонованих моделей можливо виділити чітку тенденцію руху від пасивної позиції держави стосовно реагування на зовнішні впливи до активної. Відповідно, моделі розглядаються залежно від позиції держави щодо управління. Перші дві з них визначаються пасивними, наслідковими позиціями реагування з боку держави на зовнішні впливи; третя перебуває в медіанній позиції щодо можливостей державного реагування; четверта і п'ята визначаються активною участю держави в реагуванні, що позитивно впливає на її можливості відстоювання національних інтересів (див. рис.) [3].

Світова криза, яка охопила значну частину країн світу, ставить нові вимоги до системи менеджменту на різних ієрархічних рівнях. Якщо в умовах стабільного функціонування економіки однією з головних цілей менеджменту було формування і підтримання сталих тенденцій зростання показників на різних рівнях ієрархії, то в кризових умовах необхідно спрямовувати свої зусилля передусім на збереження наявного соціально-економічного потенціалу. Якщо допустити, що дія несприятливих факторів була некерованою

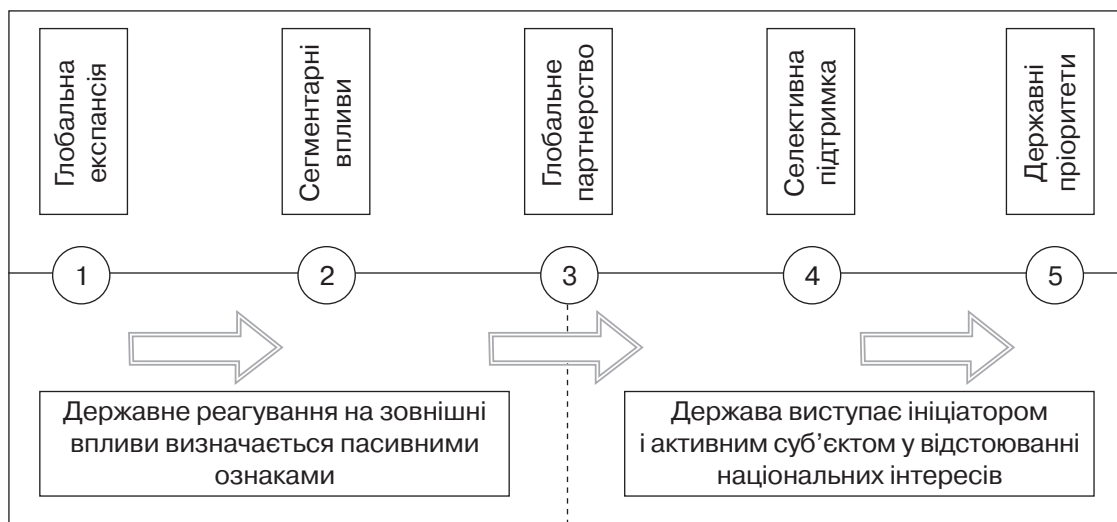

Рис. Позиція держави в межах моделей управління

та “вільно” впливала на вітчизняну систему, то і наслідки кризових явищ будуть чималими за масштабом.

З огляду на це, кризові явища ставлять нові вимоги до функціонування всіх суб'єктів. Образно кажучи, кризові явища є своєрідним лакмусовим папірцем, який виявляє рівень зрілості кожного суб'єкта і здатність його до протистояння різним негативним явищам. У разі слабких позицій суб'єкт стикається з питанням — або трансформуватися згідно з новими умовами і реаліями, або вийти з ринку.

З метою мінімізації кризових явищ необхідно впроваджувати системний менеджмент в умовах кризи, який здійснюється з метою недопущення руйнування наявного потенціалу та створення передумов для формування позитивних кількісних і якісних тенденцій розвитку для певної території.

Це здійснюється для того, щоб соціально-економічні системи на різних рівнях ієрархії

були здатними до стабільного функціонування та недопущення впливу зовнішніх кризових явищ на їх функціонування. Якщо вітчизняний досвід такого менеджменту буде неефективним та неідеальним, то це може призвести до негативних наслідків.

Література

1. Бек У. Власть и ее оппоненты в эпоху глобализма. Новая всемирно-политическая экономия / У. Бек. — М.: Территория будущего, 2007. — 464 с.
2. Бистряков І. К. Економічний простір: аспекти методологічного визначення / І. К. Бистряков, Л. Г. Чернюк; за заг. ред. Б. М. Данилишина. — К.: РВПС України НАН України, 2006. — 56 с.
3. Сундук А. М. Особливості трансформацій національного господарства в контексті процесів світового розвитку / А. М. Сундук // Економіка та держава: між-нар. наук.-практ. журнал. — 2011. — № 4. — С. 36–38.

Неухильне впровадження системного менеджменту в умовах кризи для певної території є необхідним заходом, з огляду на важливість створення передумов для формування позитивних кількісних і якісних тенденцій розвитку території, мінімізації кризових явищ, недопущення руйнування наявного потенціалу.

Неуклонное внедрение системного менеджмента в условиях кризиса для определенной территории необходимо, учитывая важность создания предпосылок для формирования положительных количественных и качественных тенденций развития территории, минимизации кризисных явлений, недопущения разрушения имеющегося потенциала.

Strict implementation of system management in crisis for a certain area is necessary in view of the importance of creating conditions for the formation of positive quantitative and qualitative trends of the area to minimize the crisis, to prevent the destruction of the existing building.

Надійшла 12 грудня 2014 р.